

taha özhan'la sömürgecilik ve yeni sömürgecilik üzerine söyleşi

TAHA ÖZHAN

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
(SETA)

Eskireni: 19. yüzyılda güçlü bir şekilde ortaya çıkan Batı sömürgeciliğinin arkasında yatan felsefî, ekonomik, siyasî ve kültürel temeller hakkında neler söyleyebilirsiniz?

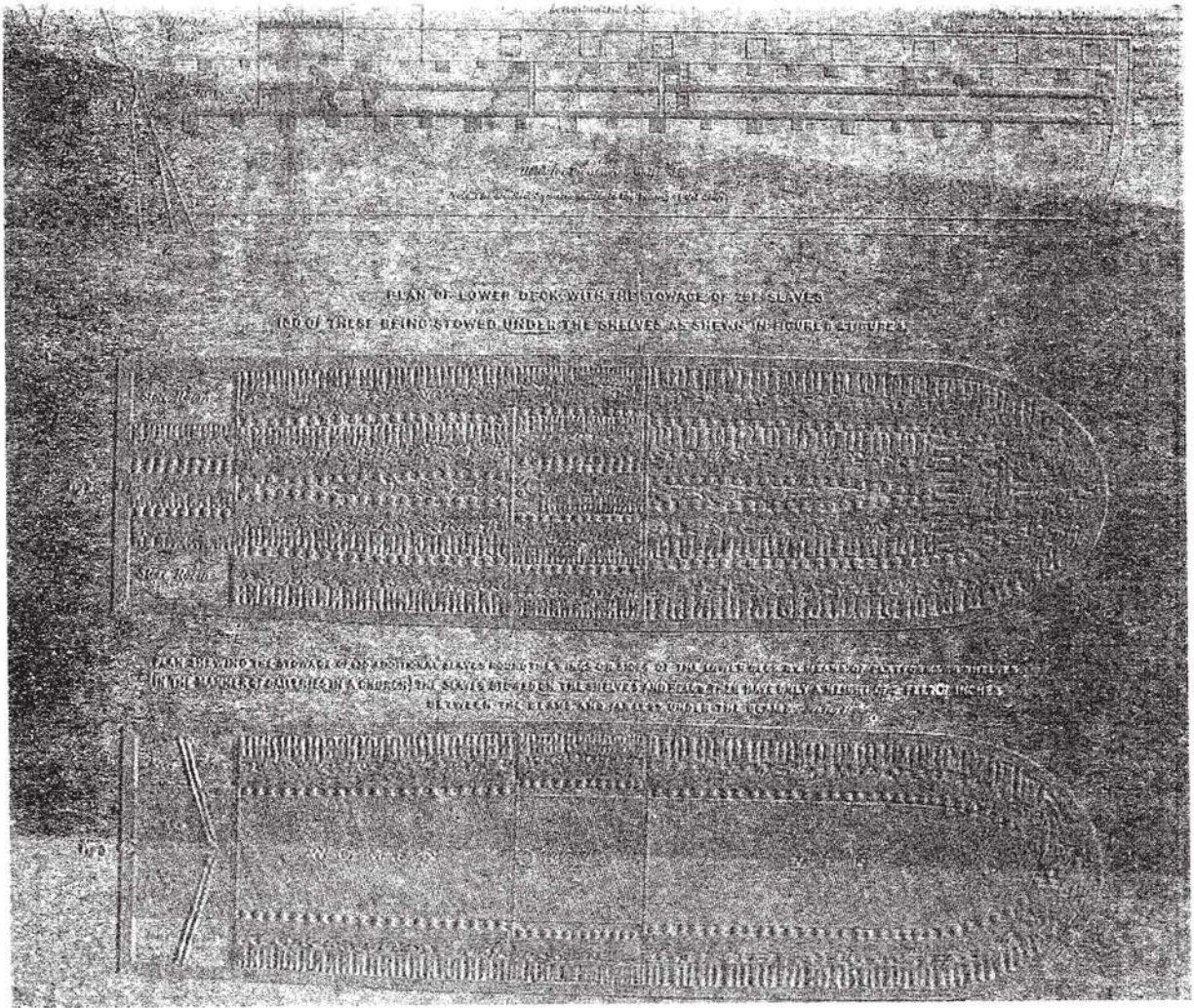
Taha Özhan: 19. yüzyılda artık rafine bir program haline dönüşen sömürgeciliği arızî bir gelişme değil Batı felsefesinin pişirdiği kapitalizmin oldukça tabii bir neticesi olarak okumak lazım. Öyle ki 1788 tarihli Britanya "Köle Ticareti Düzenlemesi" yasası altında, köle gemilerine sıkıştırılacak köle sayısında azamî verimlilik sağlamak üzere gemiler inşa edilmiştir. Bu gemilerin resimlerini ve planlarını basit bir internet taraması ile bulabilir herkes. Bakılmasını hararetle tavsiye ederim. Yeryüzü elbette köle veya köle ticareti kavramına yabancı değildi. Lakin İngiliz sömürgeciliğinin köleliği getirdiği son nokta oldukça matematiksel, mühendislik ve fayda hesap-

lanması kavramlarıyla içkin bir hal aldı. Bu kapitalizmin yapısal hâle dönüştüğü yüzyıla kadar insanoğlunun yabancı olduğu bir yaklaşımdı. Mesela iktisadî fayda ya da tartışma neoklasik iktisadın gündemine matematiksel modelleme anlamında köle gemisi tasarımı olgusundan çok sonraları girmiştir. İlk girdiği anda da birçok iktisatçı "utility"nin ne olduğuna da pek akıl erdirememiştir. Bir fayda ve verimlilik hesabı üzerine köle gemisi inşa eden zihin neoklasik iktisat için kâr realizasyonunu sona erdirmiştir. Elbette bu realizasyon insana dair olan ne varsa paranteze alınarak yapılmıştır. Aksi takdirde "faydanın türevini" almak mümkün olmazdı!

Anlatmaya çalıştığım sömürgeciliğin doruk noktası olarak görülen 19. yüzyıl, şaşıracağımız bir neticeyi dünya halklarına dayatmadı. Tam tersine kendi tabii seyrinin neticesinde başka bir sonuca ulaşması zaten mümkün

değildi. Bugün de aynı seyrin neticelerini daha yaygın ve mahkum bir şekilde idrak ve tecrübe ediyoruz. 1700'lerin sonunda inşa edilen köle gemilerine insanlar cebren bindiriliyordu; bugün ise bu gemilere ücretini ödeyerek biniyor insanoğlu. "İnsan"ın bu gemilere binmesi mümkün değil elbette. Sadece "beşer" bu gemilere ücretini ödeyerek binebilir. Başka bir deyişle, sorunuza "Sömürgeciliğin arkasında yatan felsefî duruş, homo economicus'u vücuda getiren felsefî duruştan çok farklı değildir." şeklinde de cevap verebiliriz. Öyle ki 15. yüzyıl sonrası filizlenmeye başlayan kapitalist dönüşüm, geçmiş imparatorluklar, devletler ve siyaset mücadelesinden farklı bir perspektif ortaya koydu. Bu perspektifin en amiyane ve arifane tarifi bence "dur(la)maksızın biriktirmektir."

Kâr, en basit tarif ile ilkel bir biriktirme demektir. Ham şahsî çıkarın biriktirme düzeyin-

İngiliz esir gemilerinin şematik görüntüsü

de bir anlam ifade ettiği düşünülemez. Şahsî çıkar, birikimin sosyal bir anlama kavuşacağı yerlerde fark edilebilir hâle gelebilir. Bu ise şahsî çıkar düzeyinden kâr düzeyine geçişin yapıldığı anlarda mümkündür. Neoklasik düşüncenin kahramanı olan ideal *homo economicus*'u Crusoe'nun sosyal düzenekten yoksun biriktirmesinin hiçbir anlam ifade etmemiş olması gibi. Crusoe etrafında sosyal şartlar oluşmadığından biriktirmekten bir süre sonra vazgeçmiş, yeniden insan düzeyine doğru yol almıştı. Beşeriyetine, kan dökmeye, biriktirmeye, alıp-satmaya başlaması etrafında kâr için elverişli sosyal şartların tekrardan oluşmasıyla başlamıştı. Bu insanlığın belki de en acı krizlerindedir. Weber'in okumasıyla Calvinist ve ilk dönem Protestan düşünce ile istilâ altına alınan insan, zühd ile kazanma hırsı arasına sıkışmıştır. Bu dilemma başka

bir sıkışmayı; burjuva toplumu ve modernizm arasına hapsolmayı doğurmuştur. *Homo economicus* burjuvanın estetik değerleri ile modernizmin soyut, illüzyonist, geometrik ve formel çizgilerine mahkum olmuştur. Kurtuluşu da başka bir reçetede, şahsî çıkarlarına post-modern koordinatlarda mecra arayarak bulma yoluna girdi. Lâkin, bu çabası da bir süre sonra beyhude olmuştur. *Homo economicus*'un insanlık krizinin diğer bir önemli vechesi de piyasayı nihaî karar mercî ilan etmesiyle beraber şiddetle ihtiyaç duyduğu (sürekli ve sınırsız) kârla barışık bir hukuk sistemi olmuştur. Bu, özel mülkiyetin tüm sosyal kodlardan istifa ederek salt hukukî bir nosyon haline gelmesinin de temelidir. Tüm bu düzenek artık *homo economicus*'un vücuda gelmesi için yeterli idi. Lutherci ve Calvinci müdahale ile birlikte son bir neşter de kurum-

salcılıktan istifa etmeyi sağlayacak darbe ile yapılmalıydı. Aksi takdirde, Bentham'ın "haya" olduğunu söylediği "toplum"dan bireylerin çıkması mümkün değildi. Eğer her bir birey kendi şahsî çıkarının ötesine çıkıp kâr-zarar hesabı yapmayı becerbilirse, toplumun ancak o zaman umumî refahı hedonist bir cebir ile hesaplanabilir hâle gelecekti. Böylesi bir hedonist cebirin işlevsel olduğu yerde ise; artık ferdiyetçiliğin azamî seviyede fayda hesabını yapması mümkün olmuştur. Artık Smith'in "tabii şahsî çıkar"ı kaybolmuş yerini katıksız kâr almıştır. Bu kapitalin kendi tabii dinamiği ile beşerin sapmış hedeflerinin bir olduğu andır. Meta fetişizminden nihilizme yolculuğun tamamlandığı yerdir. Bu an aynı zamanda evrenseldir. Yerküre üstünde aynı nirvanaya ulaşan herkesin paylaşabileceği bir ahlaktır. Tarih-dışı, beşerî ve yapısal bir hâldir. İsmet Özel'in deyiimi ile "herkesin müşterisi olduğu", insanın birbirinin kurdu olduğu safhadır. Bu safha zekânın, ahlakın, sanatın ve insaniyetin istifa ettiği bir düzeydir.

Kâr nirvanasına rücu eden insan artık beşer düzeyindedir. Bu macera yakın zamana kadar bütün insanoğlunun macerası değildi. En fazla Avrupalı beyaz adamın trajedisi ve sefaleti idi. En azından 20. yüzyıl'ın ilk dönemlerine kadar kesinlikle böyleydi. Weber Katolik ahlakın kendisini üzerine bina ettiği skolastik adil fiyat ve ücret faraziyesinin nasıl olup da kapitalizme direnemediğini anlamaya çalışırken kafa yorduğu mekan da yine Avrupa'dır. Yoksa, ticaretin, mübadelenin olduğu her yerde kâr bir şekilde iktisadî hayatın içerisindeydi. Nasıl olmuştu da kapitalizm bir tek Avrupa'da rasyonel bir üretim sistemi halini almış, Puritan değerler sistemi ile meta sistemi (Weber'in Goethe'den devşirdiği) "seçici alaka" noktasında buluşmuştu? Neydi Avrupalıyı en ağır teolojik dogmatizmden seküler rasyonel dogmatizme sürükleyen? Bu suallerin hepsi-

nin çok uzun ve detaylı cevapları olduğu muhakkak. Lâkin, Fischer'ın 10.-15. yüzyıllar arası Avrupa sosyal ve iktisadî hayatına dair yaptığı analizleri ve muhteşem "insanlık durumu" manzaralarını takip ederek bir vasat fikre ulaşmaya çalışırsak, varacağımız netice sadece şu olacaktır: Açlık! Ardarda, asırlar boyu tekrarlanıp duran kıtlık, açlık ve hastalıklar. Bu manzaraları gözümüzün önüne getirdikçe, Batının, Doğunun gizemli hazinelerine dair kurguladığı sosyal muhayyilenin ve sömürgeciliğin ulaştığı vahşetin sebeplerini de daha iyi anlayabiliyoruz. İşte bütün bu hülâsa "insanlık hâli"nden bugün hâlâ neoklasik iktisadında temel taşı olan rasyonel homo economicus çıkmıştır. Artık rasyonel iktisadî insan kendi dünyasında kemâle ermiştir. Tek bir fonksiyonu vardır: Fayda fonksiyonu. Klasik iktisatçıların hiçbirisinin havsalasının almadığı "fayda-

Tarih-dışı, beşerî ve yapısal bir hâldir. İsmet Özel'in deyiimi ile "herkesin müşterisi olduğu", insanın birbirinin kurdu olduğu safhadır. Bu safha zekânın, ahlakın, sanatın ve insaniyetin istifa ettiği bir düzeydir.

nın hesaplanması" modern kapitalizm ile mümkün hâle gelmiştir. İnsanın mutluluğunun başka bir ölçüsü olan "fayda", modern kapitalizm ile rasyonel beklentilerin şekillendirdiği bir tercih eğrisinden öte bir şey değildir artık. İşin daha hazini, neoklasik iktisadın "faydayı" hedonist bir cebir ile hesaplarken kullandığı varsayımlar artık çok da havada, uçuk varsayımlar da değildir. Bundan sonra ferde dair farz edilen belli başlı metalarla olan ünsiyeti üzerinden inşa edilen tercih eğrisi salt teori değildir. Çünkü beşer, gerçekten de meta-sistemi ile ram olmuş, artık farazî olan ile gerçek olan arasındaki fark ortadan hızla

kalkmakta, çoğu kez tamamen eriyip kaybolmaktadır. Bundan sonra kapitalizmin tercihleri ferdin de tercihleridir. Bu nihilist düzey, küresel tüketici bireyin bulunduğu yerdir.

Rasyonel iktisadî beşerin bu son hali sadece bir "an"dan ibarettir. Kapitalin tabiatı gereği homo economicus'un durması düşünülemez. Bunun nedeni, Derrida'nın tesbitiyle söylersek "kapitalizmin olması gereken sınırı yine bizzat

1800'de Batılı güçlerin yeryüzünün %35'ini, 1880'de %67'sini ve 1914'e vardığımızda dünyanın %85'ini farklı formlardaki tahakkümlerle sömürgeleri haline dönüştürdüklerini gözümüzün önüne getirirsek...

kendisidir". Artık insanın insan düzeyinde meta ile olan ilişkisinin kullanım-değerine dönük tabiatı bizzat değişim-değerinin kullanım değerini sultas altına alması noktasına varmıştır. Bundan sonra insan düzeyinde bir iktisadî faaliyetten bahsetmek mümkün değildir. Beşer artık Nietzsche'nin "güç istenci" izleğinden takip eden Deleuze ve Guattari'nin ortaya koyduğu üretim arzusunun gayri-tibbî anlamdaki şizofrenisine müptelâdır. Homo economicus, uzuvları olmayan bir (bedenden) 'arzulayan makinadan' ya da "özne"den ibarettir. Bu şekilde özneleşmiş ya da beşerleşmiş insanın vücuda getirdiği toplumda artık Marxist bir sınıf çatışmasından ve antagonizmanın canlılığından bahsetmek de mümkün değildir. Bundan sonra rasyonel iktisadî birey varolan yegâne sınıfın en realist temsilcisidir, kapitalist mikrokozmozun kendisidir. Bu sınıf ise köle sınıfından başkası değildir. İnsanın beşerleşip köleleştiği ve herkesin bu zillete mahkum olduğu bir dünyada kim kiminle ne adına, hangi ulvî değer için çatışmalıdır?

eskireni: Özellikle günümüzde yeni bir boyut kazanan yeni sömürgecilik hareketinin ortaya

çıkışını ve felsefi temellerini nasıl değerlendirdirirsiniz?

Taha Özhan: Öncelikle bu suali sorgulamak gerekiyor. Gerçekten "yeni sömürgecilik" hareketinden söz edebilir miyiz? Yaşadığımız çağ itibarıyla sömürgeciler ve onların özneleri bağlamında yapısal bir farklılıktan söz etmek mümkün müdür? Hasılı kelam değişen nedir? Ben durumumuzun 19. yüzyıldan çok daha farklı olduğunu düşünmüyorum. 1800'de Batılı güçlerin yeryüzünün %35'ini, 1880'de %67'sini ve 1914'e vardığımızda dünyanın %85'ini farklı formlardaki tahakkümlerle sömürgeleri haline dönüştürdüklerini gözümüzün önüne getirirsek ya da 1800'lerde zengin ülkeler ile geri kalmış ülkeler arasındaki GSH dengesinin 3:1 iken 1990'larda bu paritenin 82:1 olduğunu hatırlarsak değişenin gerçekten ne olduğunu sormamız gerekir. Bugünün dünyası, yaşlı yeryüzünün daha önce hiç görmediği kadar büyük zenginlik ve yaygın fakirliğin bir arada olduğu tenakuz portreleriyle dolu. BM, 5 Ay önce açıkladığı raporda "Zengin %2, dünya zenginliğinin yarısını elinde bulunduruyor." sonucuna ulaşmışsa da bu vahim sonuç analizlerde kendisine yer bulamamaktadır. Bir milyara yakın insan temiz suya ulaşmıyor. Hepsinin ötesinde, insanoğlunun çok uzun bir zamandır, küresel anlamda insanı doyurmanın yollarını bulduğu bir dönemde, 2003 yılı BM Kalkınma Raporuna göre 800 milyona yakın insan açlık çekmektedir.

Yukarıdaki tablo, kapitalizmin küresel anlamda bir yayılma ve sermayeyi biriktirmeye başladığı dönemlere kadar ortada yoktu. Dolayısıyla yaşadığımız süreç bir taraftan kapitalin tabiatı gereği şaşılacak bir durum değilken, diğer taraftan da bu sürecin ideolojik ve teorik meşruiyetini hazırlayan neoliberal iktisadî ve siyasî uygulamaların neticesidir. Evet, yaşlı yeryüzünün can çekişen en son resmi salt iktisadî bir menkıbenin mesuliyeti değil, aynı za-

manda liberal siyaset felsefesinin sefil sonuçlarındandır. O halde, bu tabloda kaynaklanan sorunlar nasıl çözülecek--? Kimsenin kolay ve kestirmeden çözümleri olmadığı muhakkak.

eskireni: Sürmekte olan sömürgecilik ile uluslararası kuruluşlar (NATO, BM, AB, IMF, Dünya Bankası vb.) arasında bir ilişki kurulabilir mi?

Taha Özhan: Son 5 yıl içindeki gelişmelerin, -Afganistan ve Irak işgalleri, Amerika, Avrupa ve Çin arasında gelişen jeopolitik ve jeoekonomik saflaşmalar- ortaya çıkarmış olduğu gerçek, küresel örgütlerin artık neredeyse işlevsiz bir hale geldiğidir. Bu tespit elbette küresel örgütlerin tamamen anlamsız hale geldiğine delalet etmez. Fakat vakıya küresel örgütlerdeki kurumsal şemanın ezici ana görevdesini oluşturan kitlenin, azınlığı teşkil eden kuzeyli kitle karşısında şamar oğlanına dönüşmüş olmasıdır.

Küresel organizasyonlarda bir hiyerarşinin olması kaçınılmazdır. Siyasî doğruculuk, liberal adalet ve eşitlik nosyonlarına gözü kapalı bir şekilde iman etmemiş olan her akliselim yaklaşım, belli bir hiyerarşinin bu tarz kurumlarda kaçınılmaz olduğu hakikatini teslim edecektir. Sorun bundan ziyade hiyerarşinin hangi kıstaslara göre kurulduğu ve yönetim hiyerarşisi içinde fiilen bulunamayanların nasıl bir adalet mekanizması ile ve ne kadar korunduğu meselesi ile ilgilidir. Belli başlı küresel örgütlerde bugün yaşanan durum ancak iki katmanlı nihilist bir kast sistemi hiyerarşisi olarak tarif edilebilir. Hemen her küresel kurumda bu iki katmanlı kast sisteminin üst tarafında veto hakkına sahip olan kuzeyli azınlık ve altında kabaca dünyanın geriye kalan halklarını oluşturan güneyli çoğunluk bulunmaktadır. Güneyli çoğunluk içerisinde herhangi bir hiyerarşik ayırım olmaması ve tüm önemli kararlarının kast sisteminde

üstün olanlar tarafından nesh edilebilmesi, iptal edilebilmesi gibi hakikatlerden dolayı küresel örgütlerin durumunu özetleyen en güzel ifade bütün hiyerarşik düzeylerin anlamsızlaştığı '*nihilist bir girdap*' olsa gerek.

Küresel örgütler daha çok II. Dünya Savaşı sonrası dünya sisteminin vücuda getirdiği Birleşmiş Milletler, IMF, Dünya Bankası ve son dönem yeni yapısıyla hayata geçen Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi ana veya şemsiye örgütlerdir. Bu kurumların iki temel vasfı bulunmaktadır. Dünya savaşı sonrası küresel siyasî istikrar ihtiyacını karşılamak; finansal ve ticarî liberalizasyon sonrası küresel kapital akışının planlanmış yapısal mecranın dışına çıkması ihtimalini bertaraf etmek. İlk amaç, II. Dünya savaşı sonrası acil bir düzenleyici kurumsal yapının inşasına BM aracılığıyla, özellikle savaşın en büyük galibi Amerika himayesinde ve soğuk savaş dengelerine uygun bir biçimde, bir süre yerine getirilmiştir. Farklı dönemlerde ise BM'deki güç dengele-

Son 5 yıl içindeki gelişmelerin, -Afganistan ve Irak işgalleri, Amerika, Avrupa ve Çin arasında gelişen jeopolitik ve jeoekonomik saflaşmalar- ortaya çıkarmış olduğu gerçek, küresel örgütlerin artık neredeyse işlevsiz bir hale geldiğidir.

rinin değiştiği her durumda ABD ve veto hakkına sahip diğer ülkeler, veto hakkını kullanarak, kendilerinin istediği dışında hiçbir şeyin geçmesine doğru dürüst izin vermemişlerdir. Soğuk savaş sonrasında BM'in dünyanın nizamı için, tamamen işlevsiz hale geldiği yani bir açıdan ABD çıkarlarına uygun olmadığı durumlarda da küresel bir örgütlenme olmayan NATO gibi kurumları öne çıkararak müdahalelerde (Bosna) bulunmuştur. Öte yandan küresel finans sistemini yöneten ve kont-

rol altında tutan kurumlar da aynı şekilde hegemonik gücün ekonomi-politik vasıflarının diğer bölgesel güçler karşısında pozisyon kayıplarını engelleme vazifesinden öteye geçemedi. Bu manzara soğuk savaş döneminin kapanması ile birlikte sadece müşahhas bir hâl almadı, aynı zamanda kahir ekseriyeti oluşturan güneyn tepkisini yavaş yavaş dile getirmesine de yol açtı. Lakin bu tepkilerin dile getirildiği küresel kurumlardaki hiyerarşi çıkmazı, bütün tepkileri anlamsızlaştıran, nihilist bir düzlemde ifade edilmesine yol açan bir yapısal kurgu olduğundan, tepkilerle birlikte kurumlar da birer birer aynı küresel nihilist girdaba saplanmaktan kurtulamadılar. Bugün BM'in, IMF'nin ve DTÖ'nün Güney için işlevsiz hale gelmiş olması bu nihilizmin en bariz örneklerini teşkil etmektedir.

Bugün küresel anlamda yaşanan adaletsiz ticaret ve eşitsizlik yine bizzat Bretton Woods kurumları altında eriştiğimiz bir tablodur.

Özellikle Irak savaşı öncesi BM'de yaşanan ve mizansen hâlini alan hegemonik gücün savaş prezentasyonlarıyla zirve yapan bu süreç, IMF'nin bir tek başarı hikayesine sahip olmaması ve DTÖ'nün temel kararlarının bizzat kararları aldırınlar tarafından her seferinde çiğnenmesi (Amerika ve Avrupa'nın gümrük duvarları ve anahtar ürünlere verdikleri destekler) ile güney için tamamen anlamsızlaşan kurumsal yapılar haline dönüşmelerini sağladı. Bugün küresel anlamda yaşanan adaletsiz ticaret ve eşitsizlik yine bizzat Bretton Woods kurumları altında eriştiğimiz bir tablodur. DTÖ'nün resmi ağızlardan 'en kötü kararlar bile kararsızlıktan' daha iyidir yaklaşımı ve Güney'in çoğu kez çaresizlikten kabul ettiği kararlar; bugüne kadar küresel ticarete de eşitsizliğe de neoliberal serbest ticaret yaklaşımının iddia ettiği şekilde pozitif olarak yan-

sımadı. Anrew Rose'un ses getiren (*American Economic Review*, 2002) makalesinde de ortaya koyduğu üzere; GATT sisteminden bu yana küresel ticaret katlanarak büyüdü, ama bu artış hem DTÖ çatısı altında olan ülkeler hem de olmayanlar için beraberce oldu. O halde mesele Bretton Woods kurumları altında bulunmak veya bulunmamak değildir. Asıl üzerinde durulması gereken, ülkelerin bu kurumlar altında ekonomi-politik olarak rehin alınması için çaba sarfetmek yerine daha adaletli açılımların yapılmasıdır. Bu açılımlar her gündeme geldiğinde Kuzey tarafından ya engellenmekte ya da alınan kararlar bizzat kendileri tarafından (Mesela, Bush yönetiminin çelik ithalatına karşı gümrük duvarını yükseltmesiyle) delinmektedir.

1947'de, II. Dünya Savaşı'nı müteakiben 23 ülkenin başlattığı uluslararası ticaret görüşmeleri bugünkü Dünya Ticaret Örgütü'nü (DTÖ) vücuda getirdi. Yarım yüzyıldır devam eden görüşmeler Kuzeyin, Güneyn neredeyse bütün gümrük duvarlarını yıkma süreci olarak geçti. Yaygın ekonomi-politik düşünce bu döneme ticaret liberalizasyonu da demektedir. 9-14 Kasım 2001'de Doha'da yapılan DTÖ VI. Bakanlar Konferansı sonrasında Güneyn bu makus talihini kırmaya yönelik ilk söylemsel adımlar atıldı.

Özellikle Gelişmiş Ülkelerin tarım sektörüne verdikleri ihracat sübvansiyonları ve iç desteklerini azaltmaya yönelik ilk girişimler başlatılmış oldu. Haziran ayında Cenevre'de yapılan DTÖ mini-bakanlar toplantısında, son 5 senedir yaşanan tıkanmanın bir benzeri vuku buldu. Kuzeyin temsilcisi ülkeler (ABD ve AB) tarımda sübvansiyonlar hususunda neredeyse hiçbir ilerleme sağlanmayacağını işaretlerini net bir şekilde verdiler. Öyle ki Kuzey, Güneyn kendisine satacağı "patates" in iç piyasadaki maliyetine bile katlanmaya yanaşmıyor. 24 Temmuz 2006'da yapılan toplantı

beklentileri boşa çıkarmadı ve DTÖ Doha Turu da "çöktü". G-6 (Avustralya, Brezilya, Hindistan, Japonya, AB ve ABD) olarak bilinen ülkelerin 14 saat süren toplantısının ardından bir sonuca ulaşamadığı ve yeniden görüşme takviminin de olmadığı resmen duyurulmuş oldu. Seattle toplantısı ile çelişkileri medyatik hale gelen, 2003 Cancun konferansı ile de görüşmelerin fiilî olarak durmasına şahitlik eden DTÖ'nün, ilerleme kaydetmediği turlarına geçen seneki Hong Kong'tan sonra Doha da eklenmiş oldu. Hong Kong toplantısının akıbetini "Kuzey, serbest ticaret istemiyor" şeklinde özetlemek mümkündür. Doha Turunun çöküşünü ise "Kuzey 1.2 milyar Güneylinin günlük 1 doların altındaki gelirlerine de göz dikti." şeklinde özetlemek mümkün.

Buraya kadar aktardığımız değerlendirmelerin bizlere öğrettiği tek şey DTÖ çatısı altında yaşanan tıkanmaların birer "hazin son" olmadığı, aksine neoliberal sürecin zaten başlı başına "tuhaf" olduğudur. Bugün cari küresel örgütlerin hepsinde DTÖ'ye benzer bir tıkanma bulunmaktadır. Dünya-sistemi Kuzey'in tahakkümü altında bu denli boğulduğu sürece ne BM'deki ne de DTÖ'deki "nihalist kısır döngü" aşmak mümkün olmayacaktır. Dünya halklarının ekseriyetine tavsiye ettiği ya da dayattığı hiçbir adımı kendisi atmaya yanaşmayan Kuzey, Güneyli halklardan gelen şikâyetlere de ancak bir süre daha kulak tıkayabilir. Yaşanan vurdumduymazlık küresel sistemin krizinin de özüdür. ABD ve AB, Güneyin çaresizliğinden dolayı "krizi" yönetebileceğini düşündüğü sürece de küresel eşitsizlikler büyümeye devam edecektir. Güneyi yaptığı ihracat ile bir meta-fetişizmine boğan Kuzey; Güneyin kendisine ihraç edeceği "patates ve domates"ten korkmaktadır. Kuzey korkularını yemediği sürece de küresel bir iktisadî adalatten bahsetmek mümkün olmayacaktır.

eskiyeni: Sömürgecilik faaliyetlerini sadece

askerî müdahalelerle açıklamak ne kadar mümkündür. Sömürgeciliğin sosyal, kültürel, dinî boyutları hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Taha Özhan: Batı'nın iddialarının bir fetişizm haline dönüşmüş olması kendi halinde bir seyrin neticesinde gerçekleşmedi. Kapitalizmle simetrik bir mecra izlemiş olan bu "yaratıcı tahripkârlık" süreci oldukça bilinçli bir ekonomi-politik tasavvurun hayata geçirilmesi şeklinde zuhur etti. Bu sürecin ahlakî boyutunu veya maliyetini Antonio Gramsci'nin çözümlemesiyle okursak, beraberinde bir "kültürel hegemonya" inşa ettiğini görürüz. Bu hegemonyanın, Gramsci'nin vurgu yaptığı birçok farklı veçhesinin ötesinde, bizce en can alıcı yönü vücuda getirdiği hegemonik dildir. Bu dil belli bir kültür mayasından beslenen ve Batı dışındaki dünyaların yabancı olduğu, insanlık geçmişlerinden böylesi bir tecrübenin izleğini takip edemeyecekleri, en hafif ifade ile "yeni" olan bir fenomendi. Bu yeni olgunun en belirgin özelliği ise, kendisinde olmayan bir "insanlık tecrübesini" başka havzalardan hoyratça kotarması, kendisine mal etmesiydi. Dikkat edilirse medeniyet jargonu merkezli tartışmaların

Dünya-sistemi Kuzey'in tahakkümü altında bu denli boğulduğu sürece ne BM'deki ne de DTÖ'deki "nihalist kısır döngü" aşmak mümkün olmayacaktır. Dünya halklarının ekseriyetine tavsiye ettiği ya da dayattığı hiçbir adımı kendisi atmaya yanaşmayan Kuzey, Güneyli halklardan gelen şikâyetlere de ancak bir süre daha kulak tıkayabilir.

ekseriyeti de Batının bu kotarmayı yaptığı dönemlerde, bizzat Batı tarafından başlatılmış stratejik tartışmalardır. Bu tespiti yapmamızın sebebi, Batının, bu münazaralardan, sahip olmadığı bütün tarihsel, ahlakî, siyasî ve hepsinden önemlisi insanî bir "sözde birikimle" çıkmış olmasındaki çelişkilere dikkat çekmektir.

Sahi, nasıl olmuştur da Batı, yeryüzünün tarihini, tecrübesini ve birikimini kendisine mal edebilmiştir?

Vakianın bizce iki yönü vardır: Batının ahlak dışı bir şekilde kotarması ve bu talana "aşağılık kompleksi" içerisinde destek veren post-kolonyal özneler. Hakikaten, Batı post-kolonyal

Batının kendi dışındaki dünyaya dair yaptığı en tahripkâr müdahale serpiştirdiği "korku tohumlarıdır." Korku mitleri üstünden inşa edilen bütün sosyal ve siyasal muhayyileler, son tahlilde, Batının birer post-kolonyal öznesi olmaktan kurtulamazlar.

dönemde, post-kolonyal özne haline getirdiği (bir kısmının da gönüllü olarak geldiği) halklar ve onların ürettiği sosyal-siyasal muhayyile olmasa idi icat ettiği fetişizmi dünya üstünde tesis edemezdi. Bu tespitimiz, ister istemez, sömürülen halkların niçin böylesi bir vazifeyi ihtiyarî veya gayri-ihtiyari olarak kabul ettiği sorulabilir. İşte bu noktada, bu söyleşinin üstünde yoğunlaşmak istediği meseleye ulaşacağız: Batı ekonomi-politik kavramsallaştırmasını, üretim ahlakını, insandan-tarihten-Allah'tan soyutlanmış "toprak-emek-kapital" kurgusunu tarihin sonu olarak pazarlamayı başardığı sürece; yenilmiş ve kaybetmiş halkların kısa vadede bir başarı hikayesine olan acil ihtiyacını tahrik edebildiği sürece kendisini müdafaa edebilmektedir.

Kapitalizmin yapısal bir şekilde toprağı, emeği ve kapitali şekillendirdiği, kapitalistin kültür ve dünya tasavvuru çerçevesinde ete-kemiğe büründürdüğü inkâr edilemez bir hakikat olarak karşımızda duruyor. Lâkin, bu hakikatin bir vakıa olarak insanlığın hayatında arzı endam etmesi ebedî olarak değişmeyeceği anlamına gelmiyor. İşte bugün insanlığın yaşadığı krizin birinci dereceden vechesi bu hakikatin öncelikle değişmeyeceğine Batılı anlam hari-

talari içerisinde ikna olmak ve bu kabul sürecinin ardından da Batı adına, kapitalizm adına ne varsa birer fetiş haline dönüştürülmesidir. Bir sınıf mücadelesini, ahlak mücadelesini, toprak ve haysiyet kavgasını anlamsızlaştıran girdap bunun ta kendisidir. Böylesi bir nihilizm safhasında insanlığın Avrupa'dan öğreneceği tek şey ders almaktan ibarettir. O ders ise ancak Avrupa-merkezci tefekkür dünyasının bayağı hudutlarından kurtulmakla mümkündür. Bize ait, bizim topraklarımıza ait, bizim anlam haritamızda bulabileceğimiz mevzileri yeniden kazmayı düşünmekten korkmamak gerektiğini zihnimize kazıyarak işe başlayabiliriz. Toprağa, emeğe ve kapitale dair kendi nazarımızdan bakmaktan çekinmediğimiz anda yeni cümleler kurmaya başlayabiliriz. Batının kendi dışındaki dünyaya dair yaptığı en tahripkâr müdahale serpiştirdiği "korku tohumlarıdır." Korku mitleri üstünden inşa edilen bütün sosyal ve siyasal muhayyileler, son tahlilde, Batının birer post-kolonyal öznesi olmaktan kurtulamazlar. Bu acı neticenin vuku bulması çoğu kez Batının bizzat her merhalesine müdahil olduğu bir süreç de değildir. Zira bu korkuların çoğu Batı dışındaki dünyanın kapitalizm karşısında fiilî olarak çaresizliğinin birer nihilist uzantısıdır. Bu nihilist kurguyu kırmak meselenin özüdür, zira asıl mesele Avrupadan önce de insanlığın bir tarihinin olduğunu, Avrupadan sonrada olacağına inanmakla başlar. Hatta bir adım daha atıp insanlığın varoluş mücadelesinde Batının doldurduğu yerin cürmünü tespit etmek gerekir. Belki bu tespitten sonra yeisten çok ümidin var olduğu keşfedilecektir.

Kapitalizmin varolmasının tartışmasız tek bir şartı var: Durmaksızın biriktirmek. Böylesi bir devinim içerisine "toprağı, emeği ve kapitali" koyduğumuzda yabancılaşma kaçınılmazdır. Bu döngünün devam edebilmesi için kapitalist sistemin üç sacayağı olan unsurların hepsinin

istisnasız bir şekilde tüm sosyal ve tarihî dokudan arındırılması gerekir; eğer böylesi bir yalıtım yapılmıyorsa da sistemle barışık hâle gelmelidir. Ezcümle ne toprağın tarihsel yükü, ne emeğin sosyal yükü ne de kapitalin paylaşım yükü kapitalizmin biriktirme döngüsüne çomak sokacak tarzda olmamalıdır. Böylesi bir denge, aynı zamanda, Batılı anlatının ne kadar kırılgan bir yapısal zemine oturduğunu görmek açısından da ehemmiyetlidir. O halde, toprak kapitalin istediği gibi at koşturduğu bir mekân olma konusunda direnirse, emek kapitalin arzu ettiği homo economicus olmayı kabul etmediği zaman ve kapital, kapitalistin istismar etmek istediği şekilde mülk sahipleri arasında dolaşmakta zorluk yaşadığı anda Avrupalı nasıl bir uygarlık dili kullanacaktır? Ne söyleyecektir bize? Toprağı sadece yatırım mekanı olarak gören, emeği salt fayda denkleminin üretim aracı hâline getiren ve kapitali daha fazla sermaye biriktirmenin yolu olarak kurgulayan Batının insanlığa söyleyecek neyi vardır? İnsanlığı kendi nihilizmine davet eden kapitalist dünya algısının elinden daha fazla biriktirme ve Avrupanın 10. yüzyıl'dan kalma açlık sendromunu elinden aldığımızda geriye ne kalmaktadır? Batının karnını daha fazla doyurmaktan, doysa bile stok yapmanın gayri insanî yollarını icat etmekten başka yeryüzüne hediye ettiği ne vardır? Yeryüzü, tarihinde ilk kez Batılı kapitalist kurgu sayesinde yapısal açlıkla karşı karşıya kalmıştır. İnsanoğlunun tarihinin hiçbir döneminde görmediği yapısal açlık niçin Batı ve onun paradigmaları eliyle yeryüzüne hediye edilmiştir? Bu cümleler romantik bir yaklaşımın tepkici özensiz terkipleri değildir.

Neoliberal tepkileri duyar gibiyiz. Batının "tabiata sağladığı üstünlükten" (ki doğrusu tahakkümdür) dem vurmaya başlayıp demokrasi-insan hakları mırıldanmalarına hızla atlayan paketlenmiş fetişlerin nihilist bir edâ ile haykırıldığını kulaklarımızda hissediyoruz.

Fanon'u hatırlarsak bize yardımcı olacak, zihin açıcı olacak bir mecraya doğru kayabiliriz. Fanon "yeryüzünün lanetlilerini" kendileri olmaya çağırıp, Batının onlara verdiği hiçbir reçetenin ve ilacın dertlerine derman olamayacağını söyler; dahası, "ilk kurşunu" kafalarındaki Batıya sıkmadan özgürleşemeyeceklerini ifade eder. Çünkü Avrupa muhayyilesi, bir "oluşun" sonucu değildir, zira o "icat edilmiştir." Fanon "komprador zihinlerin" böylesi bir isyanı tahayyül bile edemeyeceklerini zikreder. Bu meyanda Batı dışındaki dünya halklarının önünde fazla tercih imkânı yoktur. Ya Batıya aşağıdan bakmaya devam edecekler ve bir süre sonra bu mekânlarına râm olacaklar ya da yukardan bakmaya başlayıp kendilerine biçilen mevkiyi terk edecekler.

Ezcümle, Wallerstein'in "sonbahar" metaforu ile ifade edersek, kapitalizmin Batının hamuruyla bugün insanoğluna lutfettiği renkli görüntüler olduğu mukakkaktır. *Homo economicus*'u ziyadesiyle "meşgul" ve "işgal" ede-

Batının karnını daha fazla doyurmaktan, doysa bile stok yapmanın gayri insanî yollarını icat etmekten başka yeryüzüne hediye ettiği ne vardır? Yeryüzü, tarihinde ilk kez Batılı kapitalist kurgu sayesinde yapısal açlıkla karşı karşıya kalmıştır.

cek renklilikte bir hayat vadetmektedir. İnsan ile homo economicus arasındaki farkı teslim edecek kadar insaf sahibi olanlar, Batı'nın sözde uygarlığına ne kadar itibar edilmesi gerektiğini idrak edeceklerdir. Herşeyin ötesinde, bugün yaşanan kapitalist renklilik sonbaharın renkliliğini andırmaktadır. Kimse sonbaharın renklerinin mucizevî cazibesini inkâr edemez. Lâkin ancak aklievvel şairler sonbahara aldanırlar. Zira sonbahar, ismi üstünde bir sondur!■